

K. SEMİZ¹, **Zh. İBRAGİMOV²**

^{1,2}PhD, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
(Kazakistan, Türkistan), ¹e-mail: kenan.semiz@ayu.edu.kz;
²e-mail: zhumagali.ibragimov@ayu.edu.kz

KAZAK TÜRKÇESİ GÜNEY BÖLGESİ AĞZINDA SES OLAYLARI

Özet. Dillerin tarihsel gelişimini, söz varlığını ve dil bilimsel yapıdaki değişimlerini anlamın en etkili yollarından biri de ağız çalışmalarıdır. Ağızlar, bir dilin ses yapısındaki bölgesel farklılıklarını ve tarihsel süreçteki dönüşümlerini izlemek için zengin bir kaynak sunmaktadır. Bu bağlamda ağız araştırmaları, özellikle ses olaylarının incelenmesi açısından büyük önem taşır. Ses olayları, dillerin fonetik yapısında meydana gelen değişimlerin izini sürerek, dilin geçmişten günümüze nasıl evrildiğini idrak etmemizi sağlar.

Türk dili, geniş coğrafi yayılımı ve tarihsel çeşitliliği nedeniyle ağız araştırmalarında oldukça zengin bir veri alanı sunmaktadır. Kazakistan'ın Güney bölgesinde konuşulan Kazak Türkçesi ağızları da bu çerçevede önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır. Çalışmanın temel amacı, bu bölgedeki ağızlarda görülen ses olaylarını detaylı bir şekilde incelemektir. Bu vesileyle bölgede bulunan 26 köyde (Teke, Karnak, Karaşık, Savran, Kandöz, Şornak, Sultanbek Kojanov, Şiyeli, Kojakent, Özgent, Tügisken, Talap, Tömenarik, Besarık, Kelintöbe, Köktöbe, Janaarık, Manap, Akjol, Ekpindi, Sunakata, Karatöbe, Maylıtogay, Tasböget, Otrar, Baltaköl) çalışma yapılmıştır. Özellikle ünlü harflerin kullanımı, uzunluk, yuvarlaklık ve genişlik gibi özellikler temel alınarak, bu ağızların standart Kazak Türkçesinden farkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Örneğin, Standart Kazak Türkçesinde yuvarlaklaşma hadisesi bulunmamasına rağmen bölge ağızında ilk hecedeki yuvarlak ünlünün tesiriyle ardı sıra gelen sesler de yuvarlaklaşmıştır: *jürüwgö* < *jüriwge* “yürümeye”, *ülkön* < *ülken* “büyük”, *üydö* < *üyde* “evde”.

Bu inceleme, bölgesel fonetik farklılıkları tespit etmek bakımından önem arz etmesinin yanı sıra Türk dili ve lehçelerinin tarihsel bağlarıyla coğrafi etkilerini değerlendirmeye de açık hale getirmektedir. Elde edilen bulguların, Türk dilinin ses yapısına dair daha geniş bir perspektif sunabileceği ve gelecekteki karşılaştırmalı Türkoloji çalışmalarına katkıda bulunabileceği düşünülmektedir. Ses olaylarının incelenmesinin, ağız atlaslarının oluşturulması ve lehçeler arasındaki ilişkilerin anlaşılması için önemli bir zemin hazırlayabileceği öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ağız, Güney Bölge, Ses Bilgisi, Ses Olayları.

К. Семиз¹, Ж. Ибрагимов²

^{1,2}PhD, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
(Қазақстан, Түркістан қ.), ¹e-mail: kenan.semiz@ayu.edu.kz;
²e-mail: zhumagali.ibragimov@ayu.edu.kz

*Bize doğru alıntı yapınız:

Semiz K., İbragimov Zh. Kazak Türkçesi Güney Bölgesi Ağızında Ses Olayları // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2025. – №1(135). – Б. 57–72. <https://doi.org/10.47526/2025-1/2664-0686.145>

*Cite us correctly:

Semiz K., İbragimov Zh. Kazak Türkçesi Güney Bölgesi Ağızında Ses Olayları [Sound Events in the Southern Region of Kazakh Turkish Dialect] // Yasau universitetinin habarshysy. – 2025. – №1(135). – Б. 57–72. <https://doi.org/10.47526/2025-1/2664-0686.145>

Қазақ тілінің оңтүстік аймағы диалектісіндегі фонетикалық құбылыс

Аңдатпа. Тілдердің тарихи дамуын және сөздік пен грамматикалық құрылымдағы өзгерістерді түсінудің тиімді әдістерінің бірі - диалектология. Диалектілер тілдің дыбыстық құрылымындағы аймақтық айырмашылықтарды және тарихи процестердегі өзгерістерді байқауға мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан алғанда, диалект зерттеулері, әсіресе фонетикалық құбылыстарды талдау тұрғысынан маңызды рөл атқарады. Фонетикалық құбылыстар тілдің фонетикалық құрылымындағы өзгерістерді бақылай отырып, тілдердің өткеннен бүгінге дейін қалай дамығанын түсінуге мүмкіндік береді.

Түркі тілінің кең географиялық таралуы мен тарихи әртүрлілігі диалектілік зерттеулер үшін мол дереккөз ұсынады. Қазақстанның оңтүстік аймағында қолданылатын диалектілері де осы тұрғыда ерекше маңызға ие. Зерттеудің негізгі мақсаты – осы аймақтың диалектілерінде кездесетін дыбыстық құбылыстарды жан-жақты зерттеу. Осыған орай зерттеу аймағындағы 26 ауылда (Теке, Қарнақ, Қарашық, Сауран, Қандөз, Шорнақ, Сұлтанбек Қожанов, Шиелі, Қожакент, Өзгент, Түгіскен, Талап, Төменарық, Бесарық, Келінтөбе, Көктөбе, Жаңаарық, Манап, Ақжол, Екпінді, Сунақата, Қаратөбе, Майлытоғай, Тасбөгет, Отырар, Балтакөл) зерттеу жұмыстары жүргізілді. Бұл диалектілердің әдеби қазақ тілінен айырмашылығын, әсіресе дауысты дыбыстардың фонетикалық өзгерістері, созылыңқы, еріндік, езулік сияқты ерекшеліктеріне сүйене отырып анықтауға әрекет жасалды. Мысалы, әдеби қазақ тілінде еріндік үндестігі болмағанымен, аймақтық диалектіде бірінші буындағы еріндік дауысты дыбыстың әсерінен келесі буындағы дауысты дыбыстар да еріндік болады: *жүругө < жүруге, үлкөн < үлкен, үйдө < үйде*.

Бұл зерттеу тек аймақтық ерекшеліктерді анықтау ғана емес, сонымен қатар тілдердің тарихи байланыстары мен географиялық әсерін бағалауға бағытталған. Жинақталған нәтижелер қазақ тілінің фонетикалық құрылымына кең ауқымды түсінік беріп, болашақта салыстырмалы түркітану зерттеулеріне үлес қосады деп болжанады. Дыбыс өзгерістерін анықтау диалект атластарын құруға және диалектілер арасындағы байланыстарды түсінуге маңызды негіз бола алады деп қарастырылады.

Кілт сөздер: диалект, оңтүстік аймақ, фонетика, фонетикалық құбылыстар.

K. Semiz¹, Zh. Ibragimov²

^{1,2}PhD, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University
(Kazakhstan, Turkistan), ¹e-mail: kenan.semiz@ayu.edu.kz;

²e-mail: zhumagali.ibragimov@ayu.edu.kz

Sound Events in the Southern Region of Kazakh Turkish Dialect

Abstract. The most effective way to understand the historical development of languages, changes in vocabulary, and linguistic structures is through dialect studies. Dialects provide a rich source for tracking regional differences in the phonetic structure of a language and transformations throughout its historical processes. In this context, dialect research holds great importance, particularly in the analysis of phonetic phenomena. These phenomena help trace changes in a language's phonetic structure, helping us understand how it evolved from the past to the present.

Turkish, with its extensive geographical spread and historical diversity, provides a wealth of data for dialect research. Kazakh dialects spoken in the southern region of Kazakhstan are an important area of study in this context. The main goal of this study is to thoroughly examine the phonetic phenomena observed in these dialects. For this purpose, a study was conducted in 26 villages including Teke, Karnak, Karaşık, Savran, Kandöz, Şornak, Sultanbek Kojanov, Şiyeli, Kojakent, Özgent, Tügiskan, Talap, Tömenarik, Beşarik, Kelintöbe, Köktöbe, Janaarik, Manap,

Akjol, Ekpindi, Sunakata, Karatöbe, Maylıtogay, Tasböget, Otrar, Baltaköl. An attempt was made to reveal the differences between these dialects and Standard Kazakh Turkish, especially based on features such as the use of vowels, length, roundness, and width. For example, although there is no rounding phenomenon in Standard Kazakh Turkish, the sounds that follow are also rounded in the regional dialect due to the effect of the rounded vowel in the first syllable: *jürüwgö* < *jurwge* “to walk”, *ülkön* < *ülken* “big”, *üydö* < *üyde* “at home”.

This examination aims not only to identify regional differences but also to assess the historical ties and geographic influences on the language. It is expected that the findings could offer a broader perspective on the phonetic structure of the Kazakh language and contribute to future comparative Turkishology studies. It is anticipated that the analysis of phonetic phenomena could lay a foundation for creating dialect atlases and understanding relationships between dialects.

Keywords: Dialect, Southern Region, Phonetics, Phonetic Phenomena.

К. Семиз¹, Ж. Ибрагимов²

^{1,2}PhD, *Международный казахско-турецкий университет им. Ходжи Ахмеда Ясави*
(Казахстан, г. Туркестан), ¹e-mail: kenan.semiz@ayu.edu.kz;
²e-mail: zhumagali.ibragimov@ayu.edu.kz

Фонетические явления в южном диалекте казахского языка

Аннотация. Самый эффективный способ понять историческое развитие языков, изменения в лексике и языковых структурах – это исследования диалектов. Диалекты предоставляют богатый источник для отслеживания региональных различий в фонетической структуре языка и преобразований на протяжении его исторических процессов. В этом контексте исследования диалектов играют важную роль, особенно в анализе фонетических явлений. Фонетические явления позволяют отслеживать изменения в фонетической структуре языка, помогая нам понять, как он эволюционировал от прошлого до настоящего.

Турецкий язык, с его обширным географическим распространением и историческим разнообразием, предоставляет богатые данные для исследования диалектов. Казахские диалекты, распространенные в южной части Казахстана, представляют собой важную область для изучения в этом контексте. Основная цель данного исследования – это детальный анализ фонетических явлений, наблюдаемых в этих диалектах. В связи с этим было проведено исследование в 26 населенных пунктах региона (Теке, Карнак, Карашик, Савран, Кандоз, Шорнак, Султанбек Кожанов, Шиели, Кожакент, Озгент, Тюгискен, Талап, Тюменарык, Бесарык, Келинтюбе, Коктюбе, Жанаарык, Манап, Акжол, Экпинди, Сунаката, Каратобе, Майлытогай, Тасбугет, Оtrar, Балтаколь). В исследовании основное внимание уделялось особенностям использования гласных звуков, таким как их долгота, огубленность и широта, с целью выявления различий между этими говорами и стандартным казахским языком. Например, несмотря на отсутствие явления огубления в стандартном казахском языке, в местных говорах наблюдается тенденция к огублению последующих звуков под влиянием огубленного гласного в первом слоге: *jürüwgö* < *jüriwge* “ходить”, *ülkön* < *ülken* “большой”, *üydö* < *üyde* “в доме”.

Это исследование направлено не только на выявление региональных различий, но и на оценку исторических связей и географических влияний на язык. Предполагается, что обобщенные результаты дадут широкое понимание фонетической структуры казахского языка и внесут вклад в сравнительные тюркологические исследования в будущем. Ожидается, что анализ фонетических явлений может стать основой для создания атласов диалектов и понимания взаимосвязей между диалектами.

Ключевые слова: диалект, южный регион, фонетика, фонетические явления.

Giriş

Kazak Türkçesi ağız çalışmaları üç ana dönemde ele alınabilir: 1) Ekim Devrimi öncesi çalışmalar, 2) Sovyetler Birliği dönemi çalışmaları ve 3) Kazakistan Cumhuriyeti dönemindeki araştırmalar. 1917 Ekim Devrimi öncesinde Kazak Türkçesi ağızlarına dair detaylı bilimsel verilere çok az rastlanmaktadır. Bu dönemdeki Türkologlar, Kazak Türkçesindeki ağız özelliklerine yeterince yoğunlaşmamıştır [1. s. 5].

Bununla birlikte, bazı eserlerde ağız özelliklerini içeren verilere rastlanabilir. Örneğin, W. Radloff, P.M. Melioranskiy ve A.M. Pozdneev gibi bazı araştırmacılar da Kazak ağızlarının var olmadığını iddia etmiştir. Buna karşılık, N. İlminskiy, N.F. Katanov ve M. Terentyev gibi dilbilimciler, belirli bölgelerde ağız farklılıklarının mevcut olduğunu savunmuştur.

Bu dönemde A.V. Vasilyev, N.N. Pantusov, Ş. Valihanov ve A.A. Divayev'in çalışmaları Kazak ağızları hakkında değerli bilgiler sunmaktadır [2. s. 156]. Yerli bilim insanları arasında J. Aymavıtu, "yerel dil özellikleri" terimini kullanan ilk kişidir ve bu konuda bilimsel makaleler kaleme almıştır [3. s. 596]. Kazak Türkçesi ağızlarının sistematik olarak incelenmesi Sovyetler döneminde başlamıştır. 1937 yılında Prof. İ. Kenesbayev liderliğinde ağız araştırma ekipleri oluşturulmuş ve 1940'lı yıllardan itibaren ağız özellikleri daha kapsamlı bir şekilde derlenmiştir. Bu çalışmalarla birlikte Kazak diyalektolojisi bilimsel bir alan olarak şekillenmiştir.

1945'te Kazakistan Bilimler Akademisi bünyesinde kurulan Kazak Dili Tarihi ve Diyalektolojisi Bölümü, ağız özelliklerini derlemek için saha çalışmaları yürütmüştür. Örneğin, S. Amanjolov ve J. Doskarayev gibi bilim insanları, Kazak ağızlarının sınıflandırılması ve analizinde önemli çalışmalar yapmıştır. Ayrıca, 1950'li yıllarda yayımlanan diyalektoloji sözlükleri bu alandaki araştırmaların temel kaynaklarından biri olmuştur [2. s. 158].

Bağımsızlık sonrası dönemde, Kazakistan dışında yaşayan Kazakların ağız özelliklerine yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. 2005 yılında yayınlanan *Kazak Dilinin Bölgesel Sözlüğü*, 22.000'den fazla kelime içermesiyle bu alandaki önemli bir eksikliği gidermiştir. Son yıllarda B. Bazılhan, F. Sagındıkova ve J. Bisenbayeva gibi araştırmacıların katkılarıyla daha kapsamlı çalışmalar yapılmıştır.

Bu dönemde diyalektolojik saha çalışmaları genişletilmiş, yurt dışında yaşayan Kazak topluluklarının dil özelliklerine dair daha fazla bilgi elde edilmiştir. Özellikle Moğolistan, Çin, İran ve Afganistan gibi bölgelerde yaşayan Kazakların dil ve ağız özellikleri üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmada, Kazakistan'ın Güney bölgesine ait ağızlarda gerçekleşen ses olaylarını inceleyerek Kazak Türkçesi ağızlarına dair yeni bilgiler sunulması amaçlanmaktadır.

Bu makalede örnek kelimelerde kullanılan transkripsiyon alfabesi aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 1):

Tablo 1 – Transkripsiyon alfabesi

ā:	normalden uzun al a
ä:	normal e'den açık fakat a'ya kaçmayan bir e ünlüsü
è:	e-i arası (kapalı) e
ā̄:	normalden uzun ā
ǵ:	süreksiz, tonlu, art damak ünsüzü
ʷo:	o ünlüsü kelime başında telaffuz edildiğinde w sesi ile işitilmektedir.
ʷö:	ö ünlüsü kelime başında telaffuz edildiğinde w sesi ile işitilmektedir.
ṛ:	düşmekte r ünsüzü
ǵ:	süreksiz, tonlu, art damak ünsüzü
ḥ:	hırıltılı, sızıcı ve tonsuz, dip damak ünsüzü
Ḳ:	yarı tonlu, art damak q-ǵ arası ünsüzü
ṅ:	geniz akıcısı, ön damak ünsüzü

Analiz yöntemleri ve materyalleri

116.280 km²'lik oldukça geniş bir alana sahip bu bölgeden diyalektoloji sahasında yaygın olarak başvuru anket ve sesli derleme yoluyla metinler oluşturulmuştur. Çalışma sahası çerçevesinde 26 farklı köyden derleme yapılmıştır. Veriler, ses kayıt ve görüntülü kayıt olmak üzere toplamda 18 saatten oluşmaktadır. Derlenen dil malzemeleri transkripsiyon (çevriyazı) alfabesiyle yazılmıştır. Bununla beraber, Kazak Türkçesi ağız çalışmalarıyla ilgili bir literatür taraması da kaleme alınmıştır [4. s. 226]. Bu bölümde Kazakistan'ın Güney bölgesindeki Türkistan vilayetinin haritası (Şekil 1) ve derlenen bazı köy bilgileri üzerinde durulacaktır.

Şekil 1 – Kazakistan'ın Güney bölgesi, Türkistan vilayeti haritası

Teke, Türkistan vilayetine bağlı bir köydür. Türkistan şehrinin güneybatısındaki Karaçuk Nehri'nin 8 km uzaklığında bulunmaktadır. Teke köyünün koordinatları 43°-13° boylam ile 68°-07° enlemleri arasındadır. 1929 yılında Kırpuskaya adındaki tahıl yetiştirme kuruluşun merkezi olmuştur. Arkeolojik birtakım verilere göre XVI–XVIII. yy'a ait bazı materyallere rastlanmış olsa da Teke ismi orta Siri Derya çevresindeki en önemli Oğuz toponimleri arasında bulunması sebebiyle Oğuzlar tarafından da kullanılan bir kışlak olduğu anlaşılmaktadır.

Karnak, Türkistan vilayetine bağlı bir köydür. Türkistan şehrinin kuzeydoğusuna doğru 25 km uzaklıkta Karadağ yamaçlarında yer almaktadır. Karnak köyünün koordinatları 43°-30° boylam ile 68°-20° enlemleri arasındadır. Kaşgarlı'nın haritasında Sıgnak, SütKent ve Karaçuk ile birlikte zikrettiği Oğuz şehirlerinden biridir. Karnak şehir harabeleri günümüzde Türkistan şehrinden kuzeybatı istikametinde 25 km uzaklıkta bulunan İşkan vilayeti, Atabay kasabası çevresinde yapılan arkeolojik kazılarda tespit edilmiştir.

Karaşık, Türkistan şehrine bağlı bir köydür. Türkistan şehrinin kuzeyine doğru 5 km uzaklıkta bulunmaktadır. Karaşık köyünün koordinatları 43°-22° boylam ile 68°-17° enlemleri arasındadır. Kaşgarlı Mahmud'un Orta Siri Derya bölgesi içerisinde gösterdiği Oğuz şehirlerindedir. VIII. yy'da Kıpçakların, IX–X. yy'da Oğuzların, XI–XII. yy'da Karahanlıların eline geçmiştir.

Sauran, Türkistan eyaletine bağlı bir köydür. Sauran köyünün koordinatları 43°-26° boylam ile 67°-55° enlemleri arasında bulunmaktadır. Türkistan şehrinin kuzeybatısına doğru 27 km uzaklıktadır. Kaşgarlı Mahmud'un *Sapran* dediği Oğuz şehridir.

Şornak, Türkistan eyaletine bağlı bir köydür. Türkistan şehrinin kuzeybatısına doğru 20 km uzaklıkta Arıs-Türkistan su kanalının yakasında yer almaktadır. Şornak köyünün koordinatları 43°-23° boylam ile 68°-01° enlemleri arasında bulunmaktadır. Burada pamuk kolektifinin pamuk temizleme ve tahıl kabul tesisi noktası olmuştur. Söz konusu yerleşim biriminde dikdörtgen yapıda küçük bir kale olan *Şornak Tepe* yer almaktadır. Arkeolojik veriler oldukça az olmakla birlikte iyi tarihlenmemiştir. Kalenin yapılış tarzı bakımından bir Oğuz müstahkem alanı olarak kabul edilebilir. Sultanbek Kojanov, Türkistan eyaletine bağlı bir köydür. Türkistan şehrinin güneybatısına doğru 16 km uzaklıkta bulunmaktadır.

Inceleme ve Tartışmalar

1. Ünlü Değişmeleri

1.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

/a/ > /ä/ değişmesi: Çoğunlukla bu değişim alıntı kelimelerde görülmektedir. İncelediğimiz bölge ağızlarında inceltici /y/, /n/, /ş/, /r/, /l/ ünsüzlerinin tesiriyle veya ince ve kalın ünlülerin aynı kelimedede bulunduğu damak uyumunu sağlamak için inceltme meydana gelmektedir.

dälä < *dala* “bozkır, dışarı”, *biydäy* < *biyday* “buğday”, *äydäyd* < *aydaydı* “sürecek”, *äytäm* < *aytamın* “söyleyeceğim”, *iyä* < *iya* “evet”, *bişärä* (<ÖK. *bişara* <Far. *biçäre*) “biçare”, *näşär* (<ÖK. *naşar* <Far. *nāçār*) “naçar”, *täriyh* (<ÖK. *tarih* <Ar. *tāriḥ*) “tarih”, *jänimiz* (<ÖK. *jan* <Far. *cān*) “canımız” [4. s. 74].

Bazı kelimelerini incelediğimiz bölge ağızı ile Kazak Türkçesi arasında benzerlik göstermektedir.

kinäli (<ÖK. *kinäli* <Far. *gunāh*) “günahlı”, *älem* (<ÖK. *älem* <Ar. *‘alem*) “alem”, *tälim* (<ÖK. *tälim* <Ar. *ta‘lim*) “talim” [4. s. 74].

/a/ > /e/ değişmesi: Genellikle alıntı kelimelerde bulunmaktadır. Damak uyumuna uymayan alıntı kelimeler uyuma girmektedir. İncelediğimiz bölge ağızı ile Kazak Türkçesi arasında tam bir benzerlik ve uyum söz konusudur.

meken (<Ar. *mekān*) “mekân”, *payda* (<Ar. *fā‘ide*) “fayda”, *apat* (<Ar. *āfet*) “afet”, *zeketi* (<Ar. *zekāt*) “zekât”, *talab* (<Ar. *taleb*) “talep”, *nesib* (<Ar. *naşib*) “nasip”, *qabar* (<Ar. *ḥaber*) “haber” [4. s. 74].

/a/ > /i/ değişmesi: Genellikle /y/, /n/ ünsüzlerinin yanında öndamaksillaşma gerçekleşmiştir.

siyir (<ÖK. *sıyır* <ET. *sıgır*) “inek” [4. s. 74].

/u/ > /ü/ değişmesi: Arka damakta dar, yuvarlak /u/ ünlüsünün öne doğru gelerek /ü/ ünlüsüne dönüşmesidir. Kazak Türkçesi ile incelediğimiz bölge arasında benzerlik göstermektedir.

ümmäd (<ÖK. *ümmet* <Ar. *ummet*) “ümme”, *ükümed* (<ÖK. *ükimet* <Ar. *hukümet*) “hükümet”, *künähār* (<ÖK. *künahar* <Far. *gunāhkār*) “günahkâr”, *müsäpir* (<ÖK. *müsäpir* <Ar. *musäfir*) “misafir”, *dästür* (<ÖK. *dästür* <Far. *destür*) “destur”, *sündet* (<ÖK. *sündet* <Ar. *sunnet*) “sünnet” [4. s. 75].

/o/ > /ö/ değişmesi: İnce olarak telâffuz edilen /l/ ünsüzünün tesiriyle arka damakta geniş, yuvarlak /o/ ünlüsü ön damak /ö/ ünlüsüne değişmektedir. Kazak Türkçesi ve araştırdığımız bölge ağızı ile aynıdır.

nöl (<ÖK. *nöl* <Rus. *nol*) “sıfır” [4. s. 75].

1.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

Kazak Türkçesinin dil uyumuna aykırı olan alıntı kelimeler ilerleyici ünlü uyumu ya da gerileyici ünlü uyumu yoluyla söz konusu uyuma girmişlerdir.

/e/ > /a/ değişmesi: Genellikle alıntı kelimelerde dil uyumunu sağlama sonucunda görülen değişimdir. Aşağıdaki kelimelerde Kazak Türkçesi ve incelediğimiz bölge ağızı arasında farklılık bulunmamaktadır.

dawa (<ÖK. *dawa* <Ar. *devā*) “deva”, *amal* (<ÖK. *amal* <Ar. ‘*amel*) “amel”, *mazarat* (<ÖK. *mazarat* <Ar. *mezār*) “mezar”, *bäle* (<ÖK. *bäle* <Ar. *belā*) “bela”, *toba* (<ÖK. *toba* <Ar. *tevbe*) “tövbe”, *payğambar* (<ÖK. *payğambar* <Far. *peygāmbēr*) “peygamber” [4. s. 75].

/i/ > /ı/ değişmesi: Art damak /q/ ünsüzünün kalınlaştırıcı özelliği sebebiyle bazen gerileyici ünlü benzeştirilmesi sonucunda oluşmaktadır. Kazak Türkçesi ile araştırdığımız bölge ağzı arasında aynı konuşulmaktadır.

qızmet (<ÖK. *qızmet* <Ar. *ħidmet*) “ħidmet”, *qıdır* (<ÖK. *qıdır* <Ar. *ħızır*) “hızır”, *qazınanıñ* (<ÖK. *qazına* <Ar. *ħazine*) “hazinenin”, *zıyanı* (<ÖK. *zıyan* <Far. *ziyānı*) “ziyanı”, *zıyarat* (<ÖK. *ziyarat* <Ar. *ziyāret*) “ziyaret”, *ihılas* (<ÖK. *ihılas* <Ar. *ihlās*) “ihlas” [4. s. 75].

1.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

Düz ünlülerin yuvarlaklaşma konusunda standart Kazak Türkçesi ile incelediğimiz bölgenin ağzı arasında farklılıklar bulunmaktadır. Benzetme olayı sonucunda ortaya çıkan yuvarlaklaşma; yanındaki dudak ünsüzü ya da kelime içinde yuvarlak ünlü etkisiyle yuvarlak bir ünlüye dönüşmektedir. Kelimenin ilk hecesi /o/, /ö/, /u/, /ü/ ile başlayan ve /a/, /e/, /ı/, /i/ devam eden hecelerde /a/ > /o/, /e/ > /ö/, /e/ > /ü/, /ı/ > /u/, /i/ > /ü/ şeklinde yuvarlaklaşma olur. Yuvarlaklaşma olayının tarihi gelişimiyle ilgili Banguoğlu, “Türkçede damak uyumunun çok eski zamanlarda oluştuğu kabul edilse de dudak uyumu için aynı şey söylenemez. Dudak uyumu ancak tarihî zamanlarda oluşmuştur ve bu uyumun, Doğu Türkçesinde daha Eski Türkçe evresinde yavaş yavaş ilerlemiş olduğu anlaşılmaktadır. Batı Türkçesinde ise daha geç ortaya çıkmıştır” demektedir [5. s. 88]. Düz ünlülerin yuvarlaklaşması konusunda incelediğimiz bölge ağzına Kırgız Türkçesinin tesiri olduğu görülmektedir. Kırgız Türkçesinde, kelimenin ilk hecesinde yuvarlak ünlü ise devamında da yuvarlak ünlülerin takip etmesi gerekmektedir. Örn: *bölmö* “bölme”, *köpöktördön* “kelebeklerden”, *koopsuzduk* “emniyet”, *kamır* “hamur”, *körsötküç* “dizin” [6. s. 169]. İncelediğimiz bölge ağızlarında düz ünlülerin yuvarlaklaşması konusunda bol miktarda örneklere rastlanmaktadır.

/a/ > /o/ değişmesi: Kazak Türkçesi ve alıntı kelimelerinin içinde çift dudak /m/, /b/ veya /w/ ünsüzlerinin yanında düz ünlü yuvarlaklaşmaktadır.

qolob qoğan < *qalap qoyęan* “örmüş”, *malęa ğumor* (<ÖK. *qumar* <Ar. *ķimār*) “hayvan bakmaya istekli”, *palwon* (<ÖK. *palwan* <Far. *pehlevan*) “pehlivan” [4. s. 76].

/e/ > /ö/ değişmesi:

a) kelime kökünde:

cüğör < *jüğeri* “mısır”, *ülkön* < *ülken* “büyük”, *özön* < *özen* “nehir”, *töwö* < *töbe* “tepe”, *tüyö* < *tüye* “deve”, *töböm* < *töbem* “tepem”, *köylök* < *köylek* “gömlek” [4. s. 76].

b) yönelme hâli ekinde:

jürüwgö < *jüriwęe* “yürümeye”, *törgö* < *töręe* “töre”, *şübörögö* < *şüberekke* “beze”, *üygö* < *üyęe* “eve”, *gölgö* < *kölęe* “göle” [4. s. 77].

c) bulunma hâli ekinde:

gündö < *künde* “her gün”, *üydö* < *üyde* “evde”, *ömürdö* < *ömirde* “hayatta”, *söyördö* < *sol jerde* “o tarafta”, *büyördö* < *bul jerde* “bu yerde”, *türmödü* < *türmede* “hapishanede” [4. s. 77].

ç) ayrılma hâli ekinde:

göldön < *kölden* “gölden”, *üstümüzdön* < *üstimizden* “üzerimizden”, *ömürdön* < *ömirden* “hayattan”, *sözdön* < *sözden* “sözden”, *söyördön* < *sol jerden* “o taraftan” [4. s. 77].

d) gelecek zaman ekinde:

körörmis < *körermiz* “bakacaęız” [4. s. 77].

e) geçmiş zaman ekinde:

körgön < *köręen* “görmüş”, *tüskön* < *tüsken* “inmiş”, *jürgön* < *jüręen* “yürümüş”, *ölgön* < *ölęen* “ölmüş”, *ösürgön* < *ösiręen* “büyütmüş” [4. s. 77].

f) ettirgen ekinde:

üylöndürd < *üylendirdi* “evlendirdi”, *ösürdi* < *ösirdi* “büyüttü” [4. s. 77].

g) çokluk ekinde:

sözdöri < *sözderi* “sözleri” [4. s. 77].

ğ) 2. teklik şahıs ekinde:

körgösün < *körgensiñ* “görmüşsün” [4. s. 77].

h) 3. teklik kişi iyelik ekinde:

töñürögünde < *töñireginde* “etrafında”, *wölügün de* < *öligin de* “cesedini de” [4. s. 78].

/e/ > /ü/ **değişmesi:** Dudak, /m,/ /p/ ünsüzlerinin etkisiyle düz ünlüler yuvarlaklaşmaktadır.

kömüg < *kömek* “yardım”.

tüspüyd <

tüspeydi “inmeyecek” [4. s. 78].

/ı/ > /u/ **değişmesi:** İlerleyici benzeşme yönüyle ilk hecede bulunan yuvarlak ünlü sonraki hecede takip eden düz ünlüleri yuvarlaklaştırmaktadır.

a) kelime kökünde:

ujum < *ujım* “kurum”, *quduq* < *qudıq* “kuyu”, *durus* (<ÖK. *durıs* <Far. *durust*) “dürüst”,

jumus < *jumıs* “iş”, *qawun* < *qawın* “kavun”, *dosum* < *dosım* (<Far. *düst*) “dostum”, *toğuz* < *toğız* “dokuz”, *wotuz* < *otuz* “otuz”, *tuñğuş* < *tuñğış* “ilk”, *yékı üş şul* < *eki üş jıl* “iki üç sene” [4. s. 79].

Çift dudak /m/ ünsüzünün kendisinden sonra gelen /ı/ ünlüsünü yuvarlaklaştırması:

minaw muñ metirde şığadın suw “bu bin metre derinlikten çıkan su” [4. s. 79].

b) ilgi hâli ekinde:

bunuñ < *buniñ* “bunun”, *qumnuñ* < *qumniñ* “kumun”, *muzduñ* < *muzdiñ* “buzun”, *jurdduñ* <

jurttuñ “halkın”, *suwduñ* < *suwdiñ* “suyun” [4. s. 79].

c) belirtme hâli ekinde:

undu < *undi* “unu” [4. s. 79].

ç) 3. tekilik kişi iyelik ekinde:

turğunu < *turğım* “sakini”, *tuzu* < *tuzı* “tuzu”, *jolu* < *jolı* “yolu”, *ustunu* < *ustını* “sütunu”,

quruğu < *qurığı* “kementi” [4. s. 79].

d) 1. çokluk kişi iyelik ekinde:

tusumuzda < *tusımızda* “yanımızda” [4. s. 79].

/i/ > /ü/ **değişmesi:** Düz ünlünün yuvarlaklaşması, ilerleyici ünlü benzeşmesi sonucunda meydana gelmektedir. İlk hecede bulunan yuvarlak ünlü sonraki hecede gelen düz ünlüyü yuvarlaklaştırmaktadır.

a) kelime kökünde:

wözü < *özi* “kendi”, *wönüm* < *önim* “ürün”, *kölüg* < *kölik* “araç”, *küştü* < *küşti* “muhteşem”,

wömür < *ömür* “ömür”, *köpür* < *köpir* “köprü” [4. s. 79].

b) ilgi hâli ekinde:

döñün < *döñniñ* “tepenin”, *wözümnüñ* < *özimniñ* “kendimin”, *köldüñ* < *köldiñ* “gölün”,

tövönüñ < *töbeniñ* “tepenin” [4. s. 79].

c) belirtme hâli ekinde:

wögüzdü < *ögizdi* “öküzü”, *köpürdü* < *köpirdi* “köprü”, *tüyönü* < *tüeyeni* “deveyi”, *süddü* <

sütti “sütü” [4. s. 79].

ç) görülen geçmiş zaman ekinde:

kördüg < *kördik* “gördük”, *jürdüg* < *jürdik* “yürüdük”, *tüstüg* < *tüstik* “indik”, *bölündüg* <

bölindik “bölündük” [4. s. 79].

d) 2. teklik şahıs ekinde:

jürsüñ < *jürsiñ* “yürüyorsun” [4. s. 79].

e) 3. teklik şahıs ekinde:

körgösün < *körgensiñ* “görmüşsin” [4. s. 79].

g) 1. çokluk iyelik ekinde:

jolumuz < *jolumız* “yolumuz” (3-31), *dosumuz* < *dosumuz* “dostumuz”, *cürmüz* < *cürmiz* “yürüyoruz”, *oyumuz* < *oyumuz* “düşüncemiz”, *kölümüz* < *kölimiz* “gölümüz”, *közümüz* < *közümüz* “gözümüz” [4. s. 79].

ğ) 3. teklilik iyelik ekinde:

ömürü < *ömürü* “ömrü”, *sözü* < *sözü* “sözü”, *gülü* < *gülü* “gülü”, *közü* < *közü* “gözü”, *örüğü* < *örüğü* “eriği” [4. s. 79].

h) isimden isim yapma ekinde:

şöpörlüğü < *şöpörlüğü* (< *Alm. schaffer*) “sürücülük” [4. s. 80].

ı) aitlik ekinde:

büğüngü < *bul küngü* “bugünkü” [4. s. 80].

1.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

/o/ > /ı/ değişmesi: Bazı kelimelerin yuvarlak ünlüleri gerileyici benzeşme yoluyla düzleşmektedir.

bimasa < *bolmasa* “olmazsa”, *bıladı* < *boladı* “olacak”, *ınıñ* < *onıñ* “onun” [4. s. 80].

/u/ > /ı/ değişmesi: Kazak Türkçesi veya alıntı kelimelerin yuvarlak ünlüleri gerileyici benzeşme yoluyla düzleşmektedir.

birin < *burin* “önce”, *birada* < *bul arada* “burada”, *tırad* < *turadı* “oturuyor”, *jımsaq* < *jımsaq* “yumuşak”, *ısta* < *usta* (< *Far. ustād*) “usta”, *ınatıb* < *unatıp* “beğenip”, *bızılıp* < *buzılıp* “bozulup”, *ıstab* < *ustap* “tutup” [4. s. 80].

/u/ > /i/ değişmesi: Damak uyumunu sağlamak amacıyla uyuma girmektedir.

biyil < *bul jil* “bu sene”

/ü/ > /i/ değişmesi: Alıntı kelimelerde gerileyici benzeşme yoluyla yuvarlak ünlü düzleşmektedir.

kinäli (< *ÖK. künā* < *Far. gunāh*) “suçlu” [4. s. 80].

1.5. Geniş Ünlülerin Daralması

/a/ > /ı/ değişmesi: Genellikle akıcı ünsüzlerin /m/, /r/, /n/, /ñ/, /y/, /l/ yanında daralma oluşmaktadır.

sorıda < *sol arada* “o arada”, *ınaw* < *anaw* “o, işte”, *birad* < *baradı* “gidecek”, *bomısa* < *bolmasa* “olmazsa”, *ıytadı* < *aytıadı* “söyleyecek”, *ılamız* < *alımız* “alamız”, *ırlab* < *aralap* “dolaşıp”, *jıñağı* < *jañağı* “deminki”, *arılar* < *aralar* “arılar” [4. s. 81].

/e/ > /i/ değişmesi: Bu değişim çoğunlukla /y/ ünsüzünün daraltıcı özelliğinden oluşmaktadır.

dıymız < *deymiz* “diyoruz”, *kiyde* < *keyde* “bazen”, *kiyin* (< *keyin* < *ET. kidin*) “sonra”, *dıyd* < *deydi* “diyor”, *jetpiy* < *jetpey* “yetmeden”, *tölemiyd* < *tölemeydi* “ödemeydi”, *üzülmiydi* < *üzilmeydi* “koparılmaz” [4. s. 81].

1.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi

Alıntı kelimedede yarı geniş şekilde görülmektedir. Sadece bir örneği bulunmaktadır.

ökümed < *ükümet* (< *Ar. hukümet*) “hükümet” [4. s. 81].

2. Ünlü Uyumu

2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Kazak Türkçesinin kalınlık-incecik uyumu kuralına göre kelime kökünün ilk hecesi kalın sıradan /a/, /ı/, /o/, /u/ ünlü ile başlarsa, buna getirilecek ekler de kalın sıradan olur. Kelime kökünün son hecesi ince sıradan /ä/, /e/, /i/, /ö/, /ü/ ünlü ise, buna getirilecek ekler de ince sıradan olur. İncelediğimiz bölge ağızlarında bazı istisnalar dışında tamamen kalınlık-incecik uyumunun düzenli olduğu görülür. Arapça, Farsça ve Rusçadan gelen alıntı kelimelerin de çoğunluğu kalınlık-incecik uyumuna girmektedir.

2.2. Alıntı Kelimelerde Kalınlık-İncelik Uyumu

İncelediğimiz metinlerde bulunan alıntı kelimeler, genel olarak kalınlık-incecik uyumuna uymaktadır. Bu uyum ilerleyici benzeşme ve gerileyici benzeşme yolu ile oluşmaktadır.

2.3. İlerleyici Ünlü Benzeşmesi

Derlediğimiz metinlerde alıntı kelimelerin ilerleyici benzeşme yönüyle uyuma girmesi durumuyla daha çok karşılaşmaktayız. Kazak Türkçesi ile incelediğimiz bölge konuşması arasında farklılık bulunmamaktadır. Alıntı kelimelerde kalınlaşma yönüyle oluşan örnekler şunlardır:

/a - a/ < /a - e/ kalınlaşma yönündeki ilerleyici benzeşme:

talab (<Ar. *taleb*) “talep”, *habar* (<Ar. *haber*) “haber”, *payda* (<Ar. *fā'ide*) “fayda”, *apat* (<Ar. *āfet*) “afet”, *amal* (<Ar. *'amel*) “amel”, *maḥala* (<Ar. *maqāle*) “makale”, *qazına* (<Ar. *hazine*) “hazine” [4. s. 81].

/ä - ä/ < /e - a/ incelleme yönündeki ilerleyici benzeşme:

äwlädi (<Ar. *evlād*) “sülalesi” [4. s. 82].

/a - ı/ < /a - i/ kalınlaşma yönündeki ilerleyici benzeşme:

alim (<Ar. *'alim*) “âlim”, *aḥır* (<Ar. *āḥir*) “sonu”, *payızı* (<Ar. *fā'iz*) “yüzdesi”, *ılayıḡ* (<Ar. *lāyiq*) “layık”, *muḡalım* (<Ar. *mu'allim*) “muallim” [4. s. 82].

/e - e/ < /e - a/ incelleme yönündeki ilerleyici benzeşme:

zeketi (<Ar. *zekāt*) “zekât”, *meken* (<Ar. *mekān*) “mekân”, *nekesi* (<Ar. *nikāh*) “nikâhı”, *bäle* (<Ar. *belā*) “belâ” [4. s. 81].

/i - ä/ < /i - a/ incelleme yönündeki ilerleyici benzeşme:

kitāb (<Ar. *kitāb*) “kitap” [4. s. 82].

2.4. Gerileyici Ünlü Benzeşmesi

Alıntı kelimeler, gerileyici benzeşme yönünde kalınlık-incelik uyumuna girmektedir. Metinlerde bol örneklere rastlamaktayız. Kazak Türkçesi ve incelediğimiz bölge ağızlarında aynı şekilde duyulmaktadır. Gerileyici ünlü benzeşmesi uyumuna giren kelimeler şunlardır:

/a - a/ < /e - a/ kalınlaşma yönündeki gerileyici benzeşme:

mazarat (<Ar. *mezār*) “mezar”, *almas* (<Ar. *elmās*) “elmas”, *azan* (<Ar. *ezān*) “ezan” *dawa* (<Ar. *devā*) “deva”, *tarazı* (<Far. *terāzū*) “terazi”, *dastan* (<Far. *destān*) “destan” [4. s. 82].

/ı - a/ < /e - a/ kalınlaşma yönündeki gerileyici benzeşme:

şırāḡşılıḡ (<Far. *şerāḡ*) “çırakçılık”, *şınar* (<Far. *şenār*) “çınar” [4. s. 82].

/ı - a/ < /i - a/ kalınlaşma yönündeki gerileyici benzeşme:

ıymān (<Ar. *imān*) “iman”, *ıḡulas* (<Ar. *iḡlās*) “ihlas”, *zıyan* (<Far. *ziyān*) “ziyan”, *şıpasın* (<Ar. *şifā*) “şifa”, *miyḡırāj* (<Ar. *mi'rāc*) “miraç”, *nışan* (<Far. *nişān*) “nişan”, *ıltıypad* (<Ar. *ıltıfāt*) “iltifat” [4. s. 83].

/u - a/ < /i - a/ kalınlaşma yönündeki gerileyici benzeşme:

qumār (<Ar. *ķimār*) “kumar”, *muḡuyād* (<Ar. *iḡtiyāt*) “ihtiyat”, *duwal* (<Far. *dīvār*) “duvar” [4. s. 83].

/a - a/ < /i - a/ kalınlaşma yönündeki gerileyici benzeşme:

ayan (<Ar. *'iyān*) “belli, açık” [4. s. 83].

/ä - i/ < /a - i/ incelleme yönündeki gerileyici benzeşme:

tāwib (<Ar. *tabīb*) “tabip”, *şäkird* (<Far. *şāḡird*) “şakirt”, *näsib* (<Ar. *naşib*) “nasip”, *tāriyḡ* (<Ar. *tāriḡ*) “tarih”, *tālim* (<Ar. *ta'lim*) “talim” [4. s. 83].

/ä - e/ < /a - e/ incelleme yönündeki gerileyici benzeşme:

dāret (<Ar. *tahāret*) “abdest” [4. s. 83].

/e - i/ < /a - i/ incelleme yönündeki gerileyici benzeşme:

nesib (<Ar. *naşib*) “nasip” [4. s. 83].

/ü - e/ < /u - e/ incelleme yönündeki gerileyici benzeşme:

ükümed (<ÖK. *ükimet* <Ar. *hukūmet*) “hükümet” [4. s. 83].

/ü - ü/ < /u - i/ incelleme yönündeki gerileyici benzeşme:

mümkün (<ÖK. *mümkün* <Ar. *mumkin*) “mümkün” [4. s. 83].

/ü - ä/ < /u - e/ incelleme yönündeki gerileyici benzeşme:

ümmäd (<Ar. *ummet*) “ümmet” [4. s. 83].

/ü - e/ < /u - e/ incelleme yönündeki gerileyici benzeşme:*süwwret* (<Ar. *şūret*) “suret”*sündet* (<Ar. *sunnet*) “sünnet” [4. s. 84].**/a - u/ < /e - u/ incelleme yönündeki gerileyici benzeşme:***marhūm* (<Ar. *merhūm*) “merhūm”*irasul* (<Ar. *resūl*) “resul” [4. s. 84].**/ä - e/ < /a - e/ incelleme yönündeki gerileyici benzeşme:***däret* (<Ar. *ṭahāret*) “abdest” [4. s. 84].**2.5. Alıntı Kelimelerin Kalınlık - İncelik Uyumuna Uymaması**

İncelediğimiz metinlerde kalınlık-incecik uyumuna uymayan bazı alıntı kelimelerin bazen kaynak dillerdeki yapı ve biçimini koruduğu görülmektedir.

qasiyed (<Ar. *ḥuşūşiyyet*) “hususiyet”, *kabiynet* (<Fr. *cabinet*) “çalışma odası”, *defuwdad* (<Lat. *deputatum*) “milletvekili”, *medal* (<Fr. *medaille*) “madalya”, *qiyamed* (<Ar. *qiyāmet*) “kıyamet”, *qajet* (<Ar. *hācet*) “hācet”, *deldal* (<Ar. *dellāl*) “tellal”, *meymandar* (<Far. *mihmān*) “mihman”, *qızmet* (<Ar. *ḥidmet*) “hizmet” [4. s. 84].

2.6. Birleşik Kelimelerde Kalınlık-İncelik Uyumunu

İncelediğimiz metinlerde kalın ve ince sıralı sözcüklerin yan yana gelerek kaynaştığı görülmektedir. Böylece yan yana gelen sözcükler birleşerek kalınlık-incecik uyumuna uymaktadır. Kaynaşmış kelimelerde bazen öndeki kelime arkada bulunan kelimeyi kendisine benzetmektedir. Bazı durumlarda da arkada bulunan kelime öndeki kelimeyi etkileyerek kendisine benzettiği görülmektedir. Kızılılarda-Türkistan arası ağzında yaygın olarak kullanılan kaynaşmış, birleşik kelimelerin örnekleri şunlardır:

äperem < *alıp berem* “alıp vereceğim”, *biyted* < *bılay etedi* “böyle yapar”, *jetpiyätir* < *jetpey jadır* “yetmiyor”, *kelätir* < *kele jadır* “geliyor”, *geläthana* < *kele jathannan* “gelirken”, *käytem* < *qalay etem* “nasıl yaparım”, *jürämäy* < *jüre almay* “yürüyemedim”, *işämäymiz* < *işe almaymız* “içemiyoruz”, *äkeñder* < *alıp keliñder* “alıp geliniz”, *türegeb* < *tura kelip* “ayağa kalkıp gelip” [4. s. 84].

2.7. Kök ve Eklerin Kalınlık-İncelik Uyumuna Uymaması

Derlediğimiz metinlerde kök ve eklerin kalınlık-incecik uyumuna aykırı olan kelimeler vardır.

a) İsimlerin araç hâli olan {-menen}, {-benen}, {-penen} eklerinin veya onun kısaltılmış şekli {-men}, {-ben}, {-pen} ekleri kalın sıradan ünlü getirildiği zaman ünlü uyumuna uymamaktadır. Bu ekin sadece ince şekilleri bulunmaktadır. Kaynak kişilerin konuşmalarında oldukça bol örnekler görülür.

ağammen “ağabeyimle”, *mınamen* “şununla”, *balamen* “oğlumla”, *Qayığben* “kayıkla”, *tārımen* “darı ile”, *qayıqben* “kayıkla”, *ağısımen* “akışıyla”, *arbamenen* “araba”, *malmenen* “malla”, *balamızbeneñ* “oğlumuzla”, *sonımenen* “kısacası”, *arasımen* “ortasıyla”, *quyruğben* “kuyrukla”, *peynetpenen* “meşakkatle” [4. s. 85].

b) Devlet ve ülke adlarına eklenen Farsça kökenli {-stan} kalınlık-incecik uyumunu bozmaktadır.

türkimenestan “türkmenistan”, *täjigistan* “tacikistan”, *türkistanda* “türkistanda” [4. s. 85].

c) Şehir adlarına eklenen {-kent} eki.

barşinkent “barşinkent”.

ç) İyelik ve aitlik bildiren {-niki}, {-diki}, {-tiki} eklerinde.

qalıqtiki “halkın”, *jağtiki* “tarafındaki”, *olardiki* “onların”, *oniki* “onun”, *awılıniki* “köyün”, *bunuñki* “bunun”, *ujumtiki* “topluluğun” [4. s. 85].

d) İsimden İsim türeten {-tay}, {-hana}, {-ger} eklerinde.

şildehana “doğan bebek için düzenlenen eğlence”, *adamgerşiligi* “insanlığı”, *kişkentay* “küçük”, *sawdager* “tüccar, tacir” [4. s. 85].

f) Kaynak kişinin konuşmak istediği adama saygı gösterirken ismine eklenen {-ke}, {-eke} eklerinde:

dusseke “dos bey”, *qojeke* “hoca bey” [4. s. 85].

2.8. Birleşik İsimlerin Kalınlık-İncelik Uyumuna Uymaması

Derlediğimiz metinlerde kalınlık - incelik uyumuna uymayan kalıplaşmış şehir, köy ve göl isimleri bulunmaktadır.

Baltagöldiñ < *Baltaköl* “Baltagölün”, *Belariğ* < *Belariq* “Belarik”, *Jalañtös* < *Jalañtös* “Yalındöş”, *Qazıgurtıñ* < *Qazıqurt* “Kazıkurt”, *Qalğıñgöl* < *Qalğanköl* “Kalan Göl”, *Kentawğa* < *Kentawğa* “Kentav’a”, *Qızılğum* < *Qızılqum* “Kızılqum” [4. s. 86].

2.9. Düzlük-Yuvarlaklık Uyum

Düzlük - yuvarlaklık uyumunun ilk kısmı düz ünlülerdir. Kazak Türkçesinin kuralına göre kelimenin ilk hecesinde düz /a/, /e/, /ä/, /ı/, /i/ ünlülerinden sonra devam eden hecelerde /a/, /e/, /ä/, /ı/, /i/ ünlüleri gelmelidir. Derlediğimiz metinlerde düzlük benzeşmesi kuvvetli olduğu halde bazı durumlarda uyumun bozulduğu görülmektedir.

2.10. Düz Ünlü Kelimelerde Düzlük-Yuvarlaklık Uyum

Derlediğimiz metinlerde kök hecede bulunan ünlü düz ise sonraki hecede gelen ünlüler düz olmaktadır.

qayıq “kayık”, *qırmañğa* “harmana”, *satamız* “satacağız”, *canımızda* “yanımızda”, *şındıqqa* “gerçeğe”, *multıqqa* “tüfeğe”, *ağaşımız* “ağacımız”, *aşarşılıq* “açlık”, *bawızdañdar* “boğazlayımız”, *äkimşilig* “valilik”, *kişipeyil* “alçak gönüllü”, *işemiz* “içeceğiz”, *jiberemiz* “göndereceğiz”, *äkemiñ* “babamın”, *käzirgi* “şimdiki”, *barımtaşılar* “yağmacı”, *qarın* “karın, mide”, *jeytinimiz* “yiyeceğimiz”, *kelistiremiz* “uzlaştırırız” [4. s. 86].

2.11. Düz Ünlülü Kelimelerde Düzlük-Yuvarlaklık Uyumuna Uymaması

Derlediğimiz metinlerde /w/ dudak ünsüzünün yanındaki düz ünlülerin yuvarlaklaşma eğilimi görülmektedir. Yani dudak /w/ ünsüzü /e/ ünlüsünü /ö/’ye, /ı/ ünlüsünü /u/’ya, /i/ ünlüsünü /ü/’ye yuvarlaklaştırmaktadır.

Dudak

ünsüzlerinin etkisiyle oluşan yuvarlaklaşma olayı, Karahanlı Türkçesinden başlayarak dudak ünsüzlerinin etkisiyle oluşan yuvarlaklaşmalara şu örnekler verilmiştir: Dudak ünsüzlerinin ilerleyici yakın benzeşme olarak *awuç* “avuç”, *kapug* “kapı”, *çagmur* “şalgam”, *tamuz* “damlatmak”, *tapuz* “buldurmak”; ilerleyici uzak benzeşme olarak: *yamgur* “yağmur” [7. s. 147], Harezmi Türkçesinde *münāra* (<Ar. *manāra*, *mināra*) “minare”, *zümām* (Ar. *zimām*) “dizgin”, *sabur* (< *sabır* <Ar. *sabr*) “sabır”, *kapuğ* (ET. *kapığ*) “kapı”, *tapuğ* (ET. *tapığ*) [8. s. 7], Eski Anadolu Türkçesinde *ağzum*, *yalanum*, *qardaşum* [9. s. 109] ve Çağatay Türkçesi *kav-dum* “kovdum”, *kav-up* “kov-up”, *kav-uş* “kavuşmak”, *siv-düm* “sevdim”, *siv-üp* “sevip”, *siv-ün* “sevinmek” [10. s. 85] dönemlerde kendini göstermiştir. İncelediğimiz bölge ağzında dudak ünsüzlerinin düz ünlüleri yuvarlaklaştırması Kazak Türkçesi yazı dilinden ayıran karakteristik özelliğinden biridir.

/-e-/ > /-ö-/ değişimi:

biröw < *birew* “bir tane”, *äytöwir* < *äyrewir* “nihayet”, *yököw* < *ekew* “iki tane” [4. s. 87].

/-ı-/ > /-u-/ değişimi:

tawub < *tawıp* “bulup”, *awul* < *awıl* “köy”, *qawun* < *qawın* “kavun”, *sawub* < *sawıp* “sağıp”, *awuz* < *awız* “ağız”, *tawduñ* < *tawdıñ* “dağın”, *şawub* < *şawıp* “biçip” [4. s. 87].

/-i-/ < /-ü-/ değişimi:

yeliw < *eliw* “elli”, *qawübdı* < *qawıptı* “tehlikeli”, *seniw* < *seniw* “inanmak”, *yestüwimiz* < *estiwimiz* “duymamız” [4. s. 87].

2.12. Yuvarlak Ünlülü Kelimelerde Düzlük - Yuvarlaklık Uyum

Kazak Türkçesi yazı dilinde dudak benzeşmesi kuralına göre, ilk hecedeki ünlü yuvarlak /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlü ise devam eden bütün hecelerdeki ünlüler düz /a/, /e/, /ä/, /ı/, /i/ olmalıdır.

Dudak uyumu Türk şiveleri içerisinde özellikle Kazak Türkçesi için, yazı dili ile konuşma dili arasında çok büyük farklar gösterir. Kazak halk diliyle taban tabana zıt bir durum gösteren bu dudak

uyumu, yine konuşma dilindeki hâliyle Kırgız yazı diline daha yakındır [11. s. 134]. Kelimenin ilk hecesindeki /o/, /ö/ ünlülerinin etkisiyle ikinci hecedeki düz /ı/, /i/, /e/ ünlüleri /u/, /ü/, /o/ şeklinde söylenir [12. s. 136].

Derlediğimiz metinlerde Kazak Türkçesi yazı dili kuralı arasında dudak benzeşmesi yönünden farklılıklar göstermektedir. İncelediğimiz bölge ağızlarında yuvarlak /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülerinden sonra dar-yuvarlak /u/, /ü/ düz-dar /ı/, /i/ veya düz geniş /a/, /e/ gelmektedir. Yani kelimenin ilk hecesi kalın yuvarlak /o/ ve /u/ ünlüleri ile başlarsa, sonraki heceler yuvarlak /u/ ve düz /ı/ ünlülerle sıralanmaktadır. Kelimenin ilk hecesi ince-yuvarlak /ö/ ve /ü/ ünlü ile başlarsa sonraki heceler yuvarlak /ü/ ve /i/ ünlülerle oluşmaktadır. Metinlerde genel olarak ilk hecede yuvarlak ünlü ile başlayan kelime üç heceye kadar yuvarlak şekilde uzanmaktadır. Metinlerde örneklerine çokça rastlanmaktadır.

İlk Hecesinde /o/ Ünlüsü Bulunan Kelimede:

qoynumuz < *qoynımız* “qoynımız”, *oyumuz* < *oyumuz* “düşüncemiz”, *sosun* < *sosın* “sonra”, *boyunda* < *boyında* “boyunda”, *qoyulğan* < *qoyılğan* “koyulan”, *orun* < *orın* “yer”, *boldu* < *boldı* “oldu”, *bolub* < *bolıp* “olup”, *onu* < *onı* “onu”, *sonu* < *sonı* “sonu”, *otuz* < *otuz* “otuz”, *toğuz* < *toğuz* “dokuz”, *dostum* < *dostım* “dostum”, *toyunda* < *toyında* “düğünüde” [4. s. 88].

İlk Hecesinde /ö/ Ünlüsü Bulunan Kelimede:

bölünüb < *bölinip* “bölünüp”, *köröyün* < *köreyin* “göreyim”, *köbügün* < *köbigin* “köpüğünü”, *göröd* < *köredi* “görecek”, *öndürüstik* < *öndiristik* “endüstriyel”, *tülögüm* < *tüleğimin* “mezunuyum”, *körgönder* < *körgender* “görenler”, *özümüzge* < *özimizge* “kendimize”, *bölüb* < *bölip* “bölüp”, *kökömiñ* < *kökemniñ* “ağabeyimin”, *körgöndey* < *körgendey* “gördüğü gibi”, *köylök* < *köylek* “gömlek” [4. s. 88].

İlk Hecesinde /u/ Ünlüsü Bulunan Kelimede:

quduqtıñ < *qudıqtıñ* “kuyunun”, *burun* < *burın* “eskide”, *ujum* < *ujım* “topluluk”, *jumus* < *jumis* “iş”, *buruñğı* < *burıñğı* “önceki, evvelki”, *muzduñ* < *muzdıñ* “buzun”, *julub* < *julıp* “koparıp”, *musulmaşa* < *musılmanşa* “müslümanca”, *bunuñ* < *bunıñ* “bunun”, *uşunda* < *uşında* “ucunda”, *turmusha* < *turmısqa* “kocaya”, *jumustarıñ* < *jumıstarıñ* “işlerin”, *urug* < *urıq* “uruk” [4. s. 88].

İlk Hecesinde /ü/ Ünlüsü Bulunan Kelimede:

üstümüzdön < *üstimizden* “üzerimizden”, *günümüzdü* < *künimizdi* “günümüzü”, *oñtüssügeden* < *oñtüstikten* “güneyden”, *küdüg* < *küdik* “şüphe”, *üylöndüreyin* < *üylendireyin* “evlendireyim”, *üyürüm* < *üyirim* “sürüm”, *jügörü* < *jügeri* “mısır”, *jürdüg* < *jürdik* “yürüdük”, *jürüwgö* < *jüriwge* “yürümeye”, *gündö* < *künde* “her gün”, *töñüregden* < *töñireginde* “etrafında”, *tüskön* < *tüsken* “inen”, *ümüt* < *ümit* “umut”, *ülkön* < *ülken* “büyük”, *jürüwgö* < *jüriwge* “yürümeye”, *tüsürüb* < *tüsip* “inip”, *kütivşü* < *kütivşi* “bakıcı” [4. s. 89].

Alıntı kelimelerde: Kızılorda-Türkistan arasındaki dudak uyumu, Arapça ve Farsçadan giren kelimelerde de görülür.

dosumuz (<ÖK. *dosımız* <Far. *düst*) “dostumuz”, *dünyö* (<ÖK. *dünye* <Ar. *dünya*) “dünya”, *ömür* (<ÖK. *ömir* <Ar. *‘umr*) “ömür”, *qupuya* (<ÖK. *qupıya* <Ar. *ḥafı*) “gizli”, *musulman* (<ÖK. *musılman* <Ar. *müslim*+Far. *ān*) “müslüman”, *qudurötü* (<ÖK. *qudireti* <Ar. *ḳudret*) “kudreti”, *mümkün* (<ÖK. *mümkün* <Ar. *mumkin*) “mümkün”, *şükür* (<ÖK. *şükir* <Ar. *şukr*) “şükür” [4. s. 89].

3. Ünlü Türemesi

3.1. Başta Ünlü Türemesi

Kazak Türkçesinin tarihî gelişimi sürecinin bazı durumlarında düzenli, bazı durumlarında ise istisnai olarak ünlü türemesi gerçekleşmiştir. Bu türemelerden bazıları Türkçenin ses karakterine uymayan alıntı sözcükler üzerinde gerçekleştirilirken, bazıları ise genel Türk dili içerisinde Kazak Türkçesinin geliştirdiği kendisine özgü ses düzenine uygun bir şekilde yine Türkçe asıllı sözlerde ortaya çıkmıştır [13. s. 275].

İncelediğimiz metinlerde başta ünlü türemesi yabancı dilden kopyalanan kelimelerde

bulunmaktadır. Kelime başı /l/, /r/ ünsüzleri ve /sp/, /st/ çift ünsüzleri ile başlayan kelimelerin önüne düz-dar /l/, /i/, düşmekte olan düz-dar /i/, /j/, yuvarlak-dar /u/, /ü/ veya yuvarlak, yarı geniş, yarı dar /o/ ünlüsü türemektedir.

/l/ ünsüzü ile başlayan yabancı kelimelerde:

ileviy (<Rus. *leviy*) “sol”, *ilēlniyñ* < *leniyn* “Lenin”, *iletanat* (<Fr. *leytenant*) “teğmen”, *ilahab* (<Ar. *laqab*) “lakap”, *ilayih* (<Ar. *lāyiq*) “layık”, *ilödçüg* (<Rus. *lētçik*) “pilot” [4. s. 90].

/r/ ünsüzü ile başlayan yabancı kelimelerde:

iriyza (<Ar. *rāzi*) “razı”, *irenjimiyd* (<Far. *rencide*) “rencide”, *uruhsat* (<Ar. *ruhsat*) “ruhsat”, *iräzez* (<Rus. *razedz*) “bölge”, *wōristñ* (<Rus. *ruws*) “rusun”, *irahattarin* (<Ar. *rāhat*) “rahat”, *ırız* (<Ar. *rizq*) “rızk”, *oraza* (<Far. *rūze*) “oruç”, *irasul* (<Ar. *resül*) “resul”, *iras* (<Far. *rāst*) “rast”, *iradiyo* (<Fr. *radio*) “radyo” [4. s. 90].

/s/ ünsüzü ile başlayan yabancı kelimedede:

ustunu (<Far. *sutūn*) “sütun”, *üstel* (<Rus. *stol*) “masa” [4. s. 90].

/sp/ ve /st/ çift ünsüzleri ile başlayan yabancı kelimelerde:

ispor (<Fr. *sport*) “spor”, *istiribiytil* (<Rus. *istrebitel*) “savaş uçağı”, *istüwdend* (<Lat. *student*) “yükseköğrenim öğrencisi”, *ispirtñ* (<İt. *spirito*) “ispirto”, *istıraşnyı* (<Rus. *straşnyı*) “korkunç”, *istansa* (<Lat. *statio*) “istasyon” [4. s. 90].

3.2. İçte Ünlü Türemesi

Kelime ortasında ünlü türemesi, alıntı kelimelerde çift ünsüzle yazılan ünsüzlerin arasına dar bir ünlü türemesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

iħılasın (<Ar. *iħlās*) “ihlas”, *metir* <Fr. *metre* “metre”, *qādir* (<Ar. *qadr*) “kadir”, *parız* (<Ar. *farz*) “farz”, *qalıq* (<Ar. *ħalq*) “halk”, *pikirim* <Ar. *fikr* “fikir”, *pitir* (<Ar. *fitra*) “fitre”, *pires* (<Fr. *presse*) “pres”, *pılan* (<Fr. *plan*) “plan”, *saħara* (<Ar. *şahrā*) “sahra”, *şāħār* (<Far. *şehr*) “şehir”, *zikir* (<Ar. *zıkr*) “zikir”, *ğasır* (<Ar. *‘aşr*) “asır”, *waħıt* (<Ar. *vaqt*) “vakit” [4. s. 91].

3.3. Sonda Ünlü Türemesi

Derlediğimiz metinlerde sonda ünlü türemesine rastlanmamıştır.

3.4. Ünlü Düşmesi

İncelediğimiz ağızda ünlü düşmesi çeşitli ses olayları sonucunda kelime başı, kelime ortasında ve kelime sonunda görülmektedir.

3.5. Kelime Başında Ünlü Düşmesi

Kelime başı ünlü düşmesi, araştırdığımız bölge ağızında ulama sırasında veya kelime dar ünlüyle başladığında görülmektedir.

aluw şün < *alıw üşin* “almak için”

seniwge (<DLT. *işendi*) “inanmaya” [4. s. 91].

3.6. Kelime Ortasında Ünlü Düşmesi

İncelediğimiz metinlerde orta hecedeki vurgusuz düz-dar /l/, /i/ ünlülerinin düşmesi ve düz- geniş /a/ ünlüsünün /a/ > /ı/ daralma aşamasıyla düşmektedir. İç seste ünlü düşmesi akıcı ünsüzle bir ünsüzün arasında bulunmasından oluşmaktadır.

qolmen < *qolimen* “eliyle”, *salnıb* < *salınıp* “yapılıp”, *atasna* < *atasına* “dedesine”, *kelnim* < *kelinim* “gelinim”, *köterlib* < *köterilip* “yükselip”, *bärnen* < *bärinen* “hepsinden”, *üyne* < *üyine* “evine”, *jařs* < *jarıs* “yarışma”, *wōzenne* < *özenine* “ırmağına”, *bölnüwge* < *böliniwge* “bölünmeye”, *arlasdım* < *aralastım* “ilişkide bulundum”, *kisniñ* < *kisiniñ* “kisiniñ”, *ballar* < *balalar* “çocuklar”, *adamımız* < *adamımız* “adamımız” [4. s. 91].

3.7. Kelime Sonunda Ünlü Düşmesi

Kelime sonunda ünlü düşmesi Kazak Türkçesi kelimelerinde ve alıntı kelimelerde görülmektedir. Kazak Türkçesi kelimelerinde kelime sonunda ünlü düşmesi düz-dar /l/ ve /i/ ünlüleri kaynak kişinin hızlı konuşması sonucu ortaya çıkar. Araştırdığımız bölge ağızında kelime sonu dar ünlülerin düşmesi sıkça rastlanan bir durumdur. Kelime sonu ünlü düşmesi örnekleri şunlardır:

diyd < *diydi* “diyecek”, *asırayd* < *asıraydı* “besleyecek”, *bolmayd* < *bolmaydı* “olmayacak”, *alad* < *aladı* “alacak”, *aparad* < *aparadı* “götürecek”, *beynes* < *beynesi* “görünüşi”, *arhıl* < *arqılı* “vasıtasıyla” [4. s. 92].

3.8. Bağlantı Kelimelerde Ünlü Düşmesi

Ünlü ile bitip ünlü ile başlayan kelimelerde birinci kelimenin sonundaki ünlüsü veya ikinci kelimenin ilk ünlüsünün düşme olayı metinlerde çok rastlanmaktadır. Yan yana gelen iki ünlünün biri düşmesi kaynak kişinin hızlı konuşmasından kaynaklanır.

mısal üşün < *mısalı üşün* “ne için”, *jügürt amaym* < *jügürte almaymın* “koşturtamıyorum”, *qar eşek* < *qara eşek* “kara eşek”, *qars alıb* < *qarsı alıb* “karşılıyıp”, *töbes oıyq* < *töbesi oıyq* “tepesi oyuk”, *toba rıq* < *toba arıq* “tövbe arık”, *os grada* < *osı arada* “bu arada”, *alt ay* < *altı ay* “altı ay”, *ast üşüne* < *astı üstüne* “altı üstüne”, *uru mespin* < *urı emespin* “hırsız değilim”, *at gnaniñ* < *ata ananıñ* “anne babanın”, *ne stiyd* < *ne istiyd* “ne yapar” [4. s. 92].

Sonuç

Ağızlar, dilin doğal gelişimi doğrultusunda, dilin kendine özgü belirgin özelliklerinin belirlenmesi, dildeki değişim ve evrimin izlenmesi ile dilin söz varlığının ortaya konulması açısından oldukça değerlidir.

Türkistan vilayetindeki ağızların ses yapısındaki bu farklılıklar, bölgesel tarihsel bağların ve coğrafi etkilerin bir yansımasıdır. Bu tür çalışmalar, bir dilin bölgesel varyasyonlarını anlamak için oldukça önemlidir. Ses olaylarının incelenmesi, dilbilgisel yapıdaki değişimlerin izlenmesi ve gelecekte yapılacak karşılaştırmalı Türkoloji araştırmalarına temel oluşturması açısından büyük bir değer taşır.

Bu çalışma, Kazak Türkçesindeki ses olaylarının bölgesel farklılıklarını tespit ederek, dilin tarihi ve coğrafi bağlarını daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Kazakistan’ın Güney bölgesindeki ağız farklılıklarının incelenmesi, Türk dilinin; ses yapısına dair geniş bir perspektif sunarak, gelişim süreçlerini ve çeşitliliğini de ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, Kazakistan’ın Güney bölgesinde yer alan Türkistan vilayetindeki çeşitli köylerden derlenen ağız metinleri üzerinden Kazak Türkçesindeki ses olayları incelenmiştir. Toplanan metinler, standart Kazak Türkçesinden farklı olarak bölgeler arası ses özelliklerini ortaya koymaktadır. Çalışma, ünlü değişimleri, ünlü uyumu ve ünlü türemesi gibi dil bilgisi konularını detaylı bir şekilde ele almıştır.

Kazak Türkçesinin Güney bölgesinde daha önce yapılan ağız çalışmalarından farklı olarak şu yeniliklere yer verilmiştir:

- Daha önce Kazakistan’ın güney bölgesi ağızları üzerinde ses olayları çalışmasına rastlanmamaktadır.

- Bu çalışmayla birlikte alanda yeni bir yol açılmakla beraber fonetik olarak hem art hem eş zamanlı bundan sonraki çalışmalara da kaynaklık edebilecek teferruatta bir metin ortaya konulmuştur.

- Bu bölgenin ağızlarına ilişkin daha evvel “metin” odaklı bir çalışma söz konusu değilken, bu çalışmayla birlikte temeli yazılı bir veriye dönüştürülmüş ve işlenmiş bir çalışma ortaya konulmuştur.

- Bu bölgenin ağızları üzerinde genellikle söz varlığı toplama çalışmaları yapılmıştır. Fakat, tarafımızdan yapılan bu çalışmada, incelediğimiz bölge ağzının kendine özgü ses özellikleri tespit edilmiştir

KAYNAKLAR

1. Kaliyev G., Sarıbayev Ş. Kazak Diyalektolojisi // Uluslararası Araştırmalar Dergisi. - 2002. – Cilt 4, Sayı 9. – S. 221–238.

2. Sakhipova F. Kazak Türkçesinin Merkezî Kuzey ve Doğu (Orta Jüz) Ağızları: Yayınlanmamış Doktora Tezi. – Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007. – 1281 s.
3. Atmaca E. Kazak Türkçesi Ağızlarının Tasnifi Çalışmalarına Bir Bakış // Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi. – 2016. – Cilt 5, Sayı 2. – S. 589–625. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/227877>
4. İbragimov Zh. Siriderya boyu (Kızılıorda-Türkistan) Kazak Ağızları: Yayınlanmamış Doktora tezi. – Muğla: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020. – 778 s.
5. Banguoğlu T. Türkçenin Grameri. – Ankara: Türk Dil Kurumu, 2015. – 628 s.
6. Buran A., Alkaya E. Türk Lehçeleri. – Ankara: Akçağ, 2013. – 500 s.
7. Hacıeminoğlu N. Karahanlı Türkçesi Grameri. – Ankara: Türk Dil Kurumu, 1996. – 214 s.
8. Eckmann J. Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar. – Ankara: Türk Dil Kurumu, 2014. – 438 s.
9. Akar A. Oğuzların Dili. – İstanbul: Ötüken, 2018. – 335 s.
10. Eckmann J. Çağatayca El Kitabı. – Ankara: Türk Dil Kurumu, 2017. – 232 s.
11. Koç K., Doğan O. Kazak Türkçesi Grameri. – Ankara: Gazi, 2004. – 440 s.
12. Исбабаев А. Қазақ тілі дыбыс жүйесі методикасының негіздері. – Алматы: Мектеп, 1973. – 204 б.
13. Doğan O. Kazak Türkçesi Fonetigi. – İstanbul: İleri, 2015. – 560 s.

REFERENCES

1. Kalıyev G., Sarybayev Sh. Kazak Dialektolojisi [Kazakh Dialectology] // Uluslararası Araştırmalar Dergisi. – 2002. – Jilt 4, Saiy 9. – S. 221–238. [in Turkish]
2. Sahipova F. Kazak Turkchesinin Merkezi Kuzey ve Dogu (Orta Juz) Agyzlary: Yayınlanmamış Doktora Tezi [Central Northern and Eastern (Middle Juz) Dialects of Kazakh Language: Unpublished Doctoral Thesis]. – Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007. – 1281 s. [in Turkish]
3. Atmaja E. Kazak Turkchesi Agyzlyrynyn Tasnifi Chalyshmalaryna Bir Bakysh [An Overview of the Analysis of Dialects of the Kazakh language] // Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi. – 2016. – Jilt 5, Saiy 2. – S. 589–625. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/227877> [in Turkish]
4. İbragimov J. Siriderya boiu (Kyzylorda-Turkistan) Kazak Agyzlary: Yayınlanmamış Doktora tezi [Syr Darya Tribe (Kızılıorda-Turkestan) Kazakh Dialects: Unpublished Doctoral Thesis]. – Muğla: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020. – 778 s. [in Turkish]
5. Banguoglu T. Turkchenin Grameri [Grammar of Turkish]. – Ankara: Türk Dil Kurumu, 2015. – 628 s. [in Turkish]
6. Buran A., Alkaia E. Turk Lehcheleri [Turkish Dialects]. – Ankara: Akchag, 2013. – 500 s. [in Turkish]
7. Hajieminoglu N. Karahanly Turkchesi Grameri [Grammar of the Karakhanid language]. – Ankara: Türk Dil Kurumu, 1996. – 214 s. [in Turkish]
8. Eckmann J. Harezmi, Kypchak ve Chagatai Turkchesi Uzerine Arashtyrmalar [Studies on Khorezm, Kipchak and Chagatai languages]. – Ankara: Turk Dil Kurumu, 2014. – 438 s. [in Turkish]
9. Akar A. Oguzlaryn Dili [Language of Oghuz]. – İstanbul: Otuken, 2018. – 335 s. [in Turkish]
10. Eckmann J. Chagataija El Kitaby [Chagatai Handbook]. – Ankara: Turk Dil Kurumu, 2017. – 232 s. [in Turkish]
11. Koch K., Dogan O. Kazak Turkchesi Grameri [Kazakh Grammar]. - Ankara: Gazi. 2004. - s. 440. [in Turkish]
12. Isabaev A. Qazaq Tili Dybys Juiesi Metodikasynyn Negizderi [Methodology of the sound system of the Kazakh language]. – Алматы: Мектеп, 1973. – 204 б. [in Kazakh]
13. Dogan O. Kazak Turkchesi Fonetigi [Kazakh Phonetics]. – İstanbul: Ileri, 2015. – 560 s. [in Turkish]